

Norsk institutt for kulturminneforskning

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner
i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006

May-Liss Bøe Sollund

Norsk institutt for kulturminneforskning

NIKU ble etablert 1. september 1994 som del av Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning, NINA•NIKU. Fra 1. januar 2003 er instituttet en selvstendig stiftelse og del av det nyopprettede aksjeselskapet Miljøalliansen som består av seks forskningsinstitutter og representerer en betydelig spesial- og tverrfaglig kompetanse til beste for norsk og internasjonal miljøforskning.

NIKU skal være et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen anvendt kulturminneforskning. Vår oppdragsvirksomhet er rettet mot så vel kulturminneforvaltningen som andre relevante brukere i samfunnet, både offentlige og private. Instituttet utfører forskning og oppdrag innen følgende områder:

- Arkeologi i middelalderbyene
- Arkeologiske registreringer og overvåkinger
- Bygningsundersøkelser
- Fargeundersøkelser (bygninger)
- Humanosteologi
- Konservering og restaurering
- Landskap og kulturminner
- Landskapsanalyser og konsekvensutredninger for kulturminner i samband med naturinngrep og arealendringer
- Miljøovervåking
- Oppmålinger
- Registrering av kulturminner

De største oppdragsgiverne er, i tillegg til Miljøverndepartementet og Norges forskningsråd, Riksantikvaren, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og andre offentlige institusjoner og bedrifter (Statsbygg, Forsvaret ol.).

NIKU har sitt hovedkontor i Oslo og distriktskontorer i Bergen, Oslo (Gamlebyen), Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Publikasjoner

Som selvstendig stiftelse har vi valgt å avslutte tidligere serier og etablerer fra 2003 to nye serier som hver nummereres fra 1 og oppover.

- NIKU Rapport er den rapportering som overleveres oppdragsgiver etter fullført prosjekt. Serien kan ha begrenset opplag og distribusjon.
- NIKU Tema omfatter det vide spekter av kulturminnefaglige områder som instituttet arbeider med og henvender seg i hovedsak til forsknings- og fagmiljøer samt forvaltning.

Sollund, M.-L. B. 2007. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2006. – NIKU Tema 20. 21 sider.

Oslo, april 2007

NIKU Tema 20
ISSN 1503-4909
ISBN 978-82-8101-048-2

Rettighetshaver ©: Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Grete Gundhus
Design og grafisk produksjon: Elisabeth Mølbach,
www.molbach.no

Opplag: 200
Trykk: Signatur AS, Oslo
Trykt på miljøpapir

Publikasjonen er også tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no.

Kontaktadresse:
NIKU
Storgata 2,
Postboks 736 Sentrum
N-0105 Oslo
Tlf.: 23 35 50 00
Faks: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Prosjekt nr.: 156 2081
Oppdragsgiver: Riksantikvaren
Tilgjengelighet: Åpen

Ansvarlig signatur:

Sammendrag

Sollund, May-Liss Bøe. 2007. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2006. – NIKU Tema 20. 21 sider.

I denne rapporten beskrives omfanget av skader som er påført de automatisk fredete kulturminner (fornminnene) i Nord-Aurdal kommune, Oppland i perioden 2000-2006. Resultatene er basert på observasjoner som ble foretatt i 2000 da den første kontrollregistreringen fant sted. Den første bygget på beskrivelser og observasjoner gjort i 1972-1990 da førstegangsregistreringene ble utført. Undersøkelsen viser hvilke arealtyper fornminnene ligger på, fornminnenes tilstand og om stedfestingene er korrekt. Dersom fornminnene er skadet eller fjernet etter 2000, er det også identifisert hvilke tiltak som har forårsaket dette. Registreringen er utført i henhold til til "NS 9450 Automatisk fredete kulturminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave". Kontrollregistreringen gir mulighet til å se endringer av fornminner og arealene de ligger på i en periode på ti og seks år. Resultatene av undersøkelsen viser at i løpet av de siste seks årene er fem fornminner fjernet fullstendig. Totalt sju er påført en eller annen form for skade i denne perioden. Blant de skadete fornminnene var det svært få som ikke allerede hadde en skade i år 2000. Virksomhet i forbindelse med husbygging og fritidsaktiviteter har påført fornminnene den største skaden. Hvert år i perioden 2000-2006 har gjennomsnittlig 1,2 % av den kontrollerte fornminnebestanden vært utsatt for tiltak som har ført til skade eller tap. Arealbruken i de områdene der fornminnene ligger har endret seg svært lite. Omtrent halvparten av fornminnene ligger i områder med produktiv skog. Den største trusselen for fornminnene i Nord-Aurdal vil derfor være aktivitet i forbindelse med skogsdrift.

Oppdraget er utført på bestilling av Riksantikvaren som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte kulturminnebestanden desimeres.

Emneord: kulturminne – fredet – rapportering – miljøovervåking – desimering – kontroll – tap – skade – tilstand – miljøstatus – Nord-Aurdal – Oppland

Abstract

Sollund, May-Liss Bøe 2007. Prehistoric sites and monuments in present-day landscape. A report on the state of preservation of protected monuments in the municipality of Nord-Aurdal in Oppland County, year 2006. – NIKU Tema 20. 21 pages. In Norwegian.

This report describes the extent of damage inflicted on protected prehistoric sites in Nord-Aurdal, Oppland County between 2000 and 2006. Archaeological sites in the area were originally surveyed and described in 1972-90 in connection with the publication of the Norwegian Land Use Maps for Nord-Aurdal. A monitoring survey was undertaken in 2000 to investigate the state of the sites. By combining the two sets of information, it has been possible to produce a comprehensive assessment of the state of the recorded sites during this time.

The monitoring survey in 2006 revealed that in the six years since the 2000-survey, five archaeological sites had been destroyed and seven monuments had suffered some kind of damage. Most of the damage was caused by leisure activities. However, almost 50 % of the sites are located in forested areas, and in the future the main threat for these sites will be the logging industry. The 2000 and 2006 surveys concerning the problem of monument attrition are a part of a nationwide investigation, initiated and funded by the Directorate for Cultural Heritage,

Key words: cultural heritage site – protected – reporting – monitoring – survey – control – loss – damage – condition – Nord-Aurdal – Oppland

Forord

Periodiske kontrollregistreringer av tap og skade er ledd i Riksantikvarens overvåkingen av automatisk fredete kulturminner. Kontrollarbeidet i Nord-Aurdal kommune, Oppland, ble utført i august og september 2006. Arbeidet ble gjennomført av prosjektleder May-Liss Bøe Sollund og Jan Brendalsmo, arkeologer ved NIKU. Thomas Risan har vært ansvarlig for det datafaglige. De takkes.

Oslo, mars 2007

May-Liss Bøe Sollund

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	5
2 Bakgrunn	5
3 Hovedresultater	6
4 Presentasjon av området	7
4.1 Nord-Aurdal kommune, Oppland	7
4.2 Tidligere registreringer	7
4.3 Metode	
5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer	10
5.1 Kontroll av kartfestingen	10
6 Resultat av kontrollen	11
6.1 Tilstandsending i perioden 2000-2006	11
6.2 Areal og arealbruksending	11
6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2000-2006	11
6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2000-2006	13
6.5 Utviklingen 1976-2000-2006	16
7 Tendenser i trusselbildet	17
8 Konklusjon	18
Kilder	18
Vedlegg: Nord-Aurdal kommune 2006. Fornminner som er tapt/skadet/ikke gjenfunnet etter første kontrollregistrering i 2000.	20

1 Innledning

Fornminnene i Norge har vært underlagt juridisk vern helt siden 13. Juni 1905 da "Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger" ble vedtatt. Denne loven er senere endret og revidert, senest i 2003, i takt med endringer i samfunnet og erkjennelsen av nye fornminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i fornminnene mot ufaglig utgravning. Senere er fornminnene som landskapselement blitt viktigere, og dette kommer også frem i kulturminneloven av 1978 §19, der det slås fast at departementet kan frede et område rundt selve fornminnet så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av det i landskapet. Likevel har utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange fornminner er skadet eller fjernet, og dette har også i stor grad skjedd etter 1905.

2 Bakgrunn

Undersøkelsen er utført av NIKU etter bestilling fra Riksantikvaren. Prosjektet "Kontrollregistrering av automatisk fredede kulturminner (fornminner)" ble igangsatt i 1997 med fokus på desimeringshastigheten for automatisk fredete kulturminner. Fra 2001 har prosjektet vært en del av Riksantikvarens miljøovervåkingsvirksomhet. Formålet med overvåkingsprosjektet er å skaffe oversikt over utviklingen for tap av og skade på kulturminnene og å finne fram til årsakene for tap og skader. I Overvåkingsprogrammet inngår det i alt 16 kommuner som kontrolleres hvert femte år. Første omdrev av kontrollregistreringen ble avsluttet i 2004. Da var alle de 16 utvalgte kommunene kontrollregistrert for første gang.

I 2005 startet så arbeidet med andre omdrev av kontrollregistreringer i kommunene. Det ble da gjennomført kontroll i Grong kommune i Nordland, Skien kommune i Telemark og Tromsø kommune i Troms. I 2006 var det kontrollregistrering i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino i Finnmark, Nord-Aurdal i Oppland og Fræna i Møre og Romsdal.

Overvåkingen gjennomføres i henhold til nasjonalt resultatmål 1: "Det årlige tap av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimeres. Innen år 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 % årlig" og resultatmål 2: "Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholdsni-vå innen 2020" (St.meld.nr.21 2004-2005).

Det er publisert rapporter for alle kontrollregistreringene (se kapittel 9 Kilder).

3 Hovedresultater

Kontrollregistreringen i 2006 omfattet kommunene Fræna i Møre og Romsdal, Guovdageainnu/Kautokeino i Finnmark og Nord-Aurdal i Oppland. Resultatet for andre kontrollregistringsrunde er som følger (Figur 1 og 2):

Fræna, Møre og Romsdal

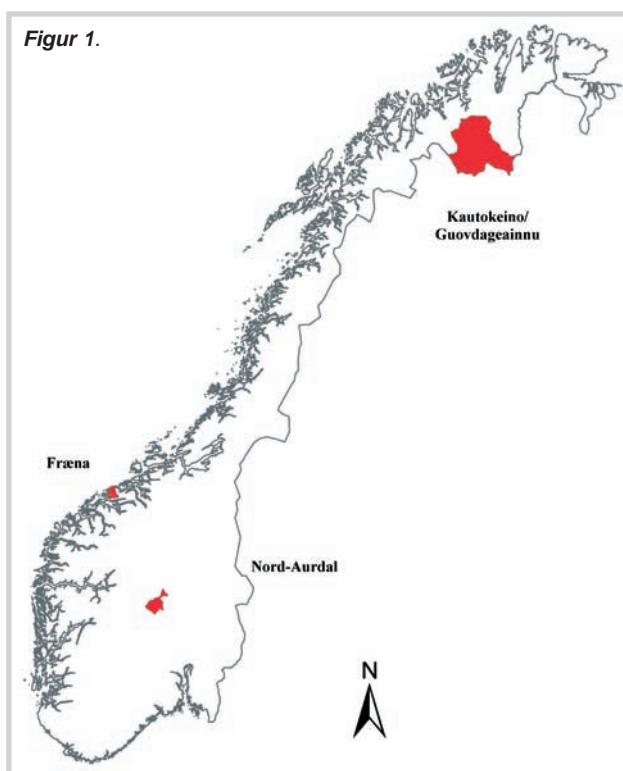
Kontroll av 416 fornminner, registrert i 1976, kontrollert i 2000

Kautokeino, Finnmark

Kontroll av 172 fornminner, registrert i 1978, kontrollert i 2000

Nord-Aurdal, Oppland

Kontroll av 151 fornminner, registrert i 1990, kontrollert i 2000

Figur 2. Gjennomsnittlig årlig tapte og skadete fornminner i de tre kommunene som ble kontrollregistrert i 2006

Sum pr år tap og skade, gjennomsnitt

Kommune	Periode	%
Fræna	2000-2006	0,8
Kautokeino	2000-2006	0,4
Nord-Aurdal	2000-2006	1,4

Tap pr år, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Antall	%
Fræna	2000-2006	0	0
Kautokeino	2000-2006	0	0
Nord-Aurdal	2000-2006	0,8	0,6

Skade pr år, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Antall	%
Fræna	2000-2006	3,3	0,8
Kautokeino	2000-2006	0,7	0,4
Nord-Aurdal	2000-2006	1,2	0,8

4 Presentasjon av området

4.1 Nord-Aurdal kommune, Oppland

Nord-Aurdal ligger i Valdres. Administrasjons-senteret er Fagernes. Ved årsskiftet 2005/2006 var det 6425 innbyggere i kommunen og dette er en svak nedgang sammenlignet med tall fra de siste fem årene. I alt 51 % av befolkningen bor i tettbygde strøk. Av kommunens arbeidsaktive befolkning i 2004, var 6,8 % sysselsatt i primærnæringene jordbruk/skogbruk, 17,5 % i sekundærnæringer, mens 76 % arbeidet i tertiærnæringer. Av kommunens totale areal på 908 km² er 304 km² (33%) produktiv skog mens 34,3 km² er jordbruksarealer. Omtrent 50 % av kommunen ligger mer enn 900 meter over havet, mens høyeste punkt er 1325 meter. Elva Begna renner gjennom dalføret og i kommunen ligger det flere stor innsjøer, blant annet Tisleifjorden og Strondafjorden (www.nord-aurdal.kommune.no).

4.2 Tidligere registreringer

Den første systematiske registreringen av kulturminner i det som i dag er Nord-Aurdal kommune ble utført i forbindelse med konstruksjonen av Det økonomisk kartverk (ØK) i 1972 og -86. I 1991 gjennomførte Oppland fylkeskommune en supplerende registrering av de delene som gjensto. I tillegg er det utført registreringer i forbindelse med reguleringsplaner etter denne tid. Disse er utført i regi av Oppland fylkeskommune. De registrerte fornminnene er i hovedsak utmarksminner slik som jernvinneanlegg, kullgroper og fangstgroper. Disse ligger oftest i tilknytning til eller i nærheten av seterområdene. Spesielt ligger det flere store jernvinneanlegg med flere kullgroper i området ved Svanestølen og Håvrudstølen (Figur 3). Ovnene som hører til slike anlegg er som oftest vanskelige å se, men i mange tilfeller kan de lokaliseres fordi de ligger i tilknytning til kullgropene (Figur 4). Det er først og fremst slagggkon-

Figur 3. En av de fire kullgropene som ligger samlet rundt en slagghaug ved Kampastølen. Id-nr: 81295-2. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 4. Overgrodd slagghaug og ovn ved Hermannstølen. Personen på bildet står midt mellom to slagghauger. Id-nr: 80629. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 5. Fangstgrop inne på friluftsmuseet. Id-nr: 52398. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 6. Gravhaug i hage mellom veien og Stronda-fjorden. Id-nr 41313. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 7. En av gravrøy-sene som ligger ved Fasle-foss. Id-nr: 46251. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 8. Gravhaug som det er bygd en laftet lœ på. Id-nr: 43079-1. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 9. Den halvdelen av gravhaugen som ligger på innsiden av lœa er ikke skadet nevneverdig. Id-nr: 43079-1. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

sentrasjoner i torvlaget som viser hvor de befinner seg. Det er også registrert flere fangstgroper i kommunen (Figur 5) og trolig har enkelte av disse også blitt gjenbrukt som kullfremstillingsanlegg.

De gravhaugene som er registrert i kommunen ligger hovedsakelig i tilknytning til dyrket mark. En av de største gravhaugene i kommunen ligger på Svenes inne i en hage ved Strondafjorden (Figur 6).

Det er også registrert flere gravrøyser i kommunen. De fleste ligger i tilknytning til vannveiene. Den største konsentrasjonen av tørrmurte gravrøyser ligger ved Faslefoss, mellom Strondafjorden og Fløafjorden (Figur 7). Her ligger det sju gravrøyser ved fossen og det ligger ytterligere fire lengre sør langs Håiselva.

I 2000 ble det foretatt kontrollregistrering av en del av fornminnene i Nord-Aurdal kommune. Samtlige var registrert før 1992. Det viste seg da at 24 av dem som var automatisk fredet, var fjernet. Alle var fjernet uten for-

utgående frigivelse. Totalt fem hadde vært utsatt for tiltak som medførte skade og fem ble ikke gjenfunnet (Sollund 2001). Det er i hovedsak de samme områdene som er besøkt ved årets kontrollregistrering men denne gang er alle kontrollert på enkelminnenivå.

De fleste fornminnene er skadet på et tidligere tidspunkt, men det finnes heldigvis også eksempler på at fornminnene er bevart selv om området er tatt i bruk til andre aktiviteter. På en av gravhaugene på Fodnes er det bygd en løe for lenge siden (Figur 8 og 9). Fra utsiden ser det ut som om halve haugen er fjernet. Imidlertid viste det seg at det ikke er foretatt noen form for graving i forbindelse med oppsettingen av bygningen og løegulvet er bygd høyere enn gravhaugens topp. Gravhaugen ligger helt intakt til tross for at den har vært del av et bygningsfundament i et århundre.

4.3 Metode

Alle rapporter fra tidligere registreringer i Nord-Aurdal kommune er innskrevet i Askeladden, og samtlige kartavmerkninger er digitalisert og har unike identitetsnummer (Id) i databasen. Før kontrollarbeidet ble igangsatt, var utdrag av informasjonen i Askeladden som omhandlet automatisk fredete kulturminner (fornminner) i kommunen eksportert fra databasen til en feltdatasamler. Kontrollregistreringsprosedyren har fulgt Riksantikvarens instruks.

Ved kontrollregistreringen i 2000 ble det laget en tabell med opplysninger om fornminnene i kommunen. Den inneholdt blant annet data om fornminnenes tilstand og en beskrivelse av skadebildet for de av fornminnene som hadde vært utsatt for inngrep. I tillegg hadde den opplysninger om hvilke arealkategorier fornminnene lå på (Sollund 2001, Vedlegg 1). Denne tabellen viste seg å være svært nyttig i forbindelse med registreringen på grunn av at den inneholdt detaljert informasjonen om de skadete fornminnene.

Kontrollen ble foretatt høsten 2006. Alle opplysninger om tilstandsendringer som er samlet inn i felt er innarbeidet i databasen Askeladden. Alle fornminnene er også fotografert. De fornminnene som er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet ved kontrollen, er listet opp i vedlegg 1.

5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer

5.1 Kontroll av kartfestingen

Under feltkontrollen ble alle enkeltminner målt inn som flater ved hjelp av feltdatasamlere og GPSer. Feltutstyret som ble benyttet var *Qtek 9090 Windows Mobile 2003 Pocket PC Phone Second Edition*, samt en *Holux GR-236 Bluetooth GPS* mottager. Programvaren som ble benyttet var *ESRI ArcPad 6.0.3* med *ECW Plugin v.6.0*. Som bakgrunnsdata ble det benyttet ECW-komprimerte ØK kartblad, N50 vektordata over Nord-Aurdal kommune fra Norge Digitalt sin ftp-server samt utsjekkede filer fra Askeladden som inneholdt kartfestede kulturminner. Til selve kontrollregistreringen ble Riksantikvarens standarder fulgt ved at vi benyttet det av Riksantikvaren og Sør-Trøndelag fylkeskommune utviklede registreringsskjema.

Gjenfinningen av fornminnene ved hjelp av GPS bød ikke på store problemer. Kvaliteten på kartavmerkningene fra de tidligste registreringene kan derfor sies å være god. Men noen av lokalitetsavmerkningene er nå utvidet eller justert i forhold til slik de opprinnelig var tegnet inn på kartet.

6 Resultat av kontrollen

6.1 Tilstandsending i perioden 2000-2006

Det ble kontrollert 151 automatisk fredete kulturminner (forminner) i Nord-Aurdal kommune. I løpet av de siste seks årene siden forrige kontroll er det 136 som ikke har vært utsatt for noen endringer. Totalt har sju vært utsatt for tiltak som har ført til at fornminnene er skadet; mens fem er tapt i denne perioden. I alt tre ble ikke gjenfunnet ved kontrollen. (figur 10, 11, 12, neste side).

Blant de 136 som ikke har vært utsatt for tiltak er det imidlertid minst to som er skjemet. Dette er en kullgrop som tidligere er skadet av veien og som nå brukes som oppsamlingsplass for kvist og greiner (Figur 13) og en som det er "lagt rutenett på" (Figur 14, s. 13).

6.2 Areal og arealbruksending

I tiden etter førstegangsregistreringene har det kun vært ubetydelige endringer i bruk av arealene der fornminnene ligger. Arealbruken er definert ut fra teigbruken av området. Dersom et fornminne ligger på et trebevokst svaberg i dyrket mark, vil arealbetegnelsen være "Dyrket". Som figur 15 viser, ligger de fleste fornminnene, nesten halvparten, i produktiv skog. Bare 9 % ligger på

dyrket mark, i randsoner og beiteområder. I alt 36 % ligger i uproduktive områder (fjell/vidde/hei, skog, strandsoner) og dette er hovedsakelig områder som er bevokst med bjerk og vier. 8 % av fornminnene ligger i arealkategorien tun/hage/park.

6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2000-2006

Tapte fornminner

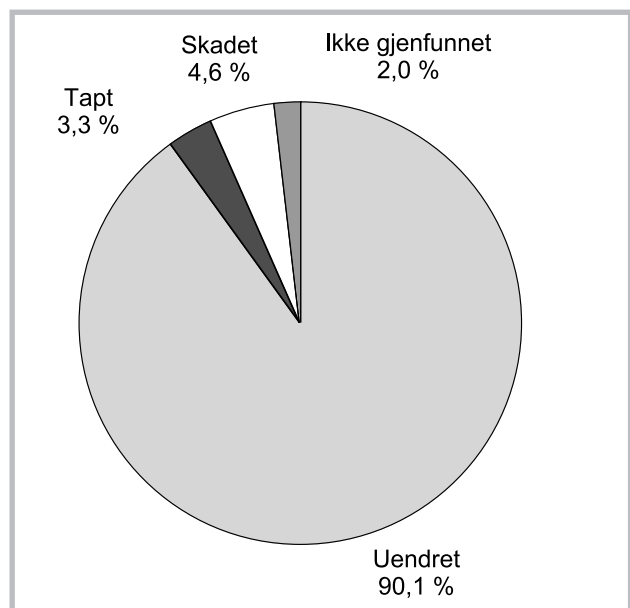
Innenfor denne kategorien finnes bare kulturminner som er ulovlig fjernet uten forutgående undersøkelse. I Nord-Aurdal er dette fem fornminner. Minst fire av disse var imidlertid svært skadet ved førstegangsregistreringen.

Skadete fornminner

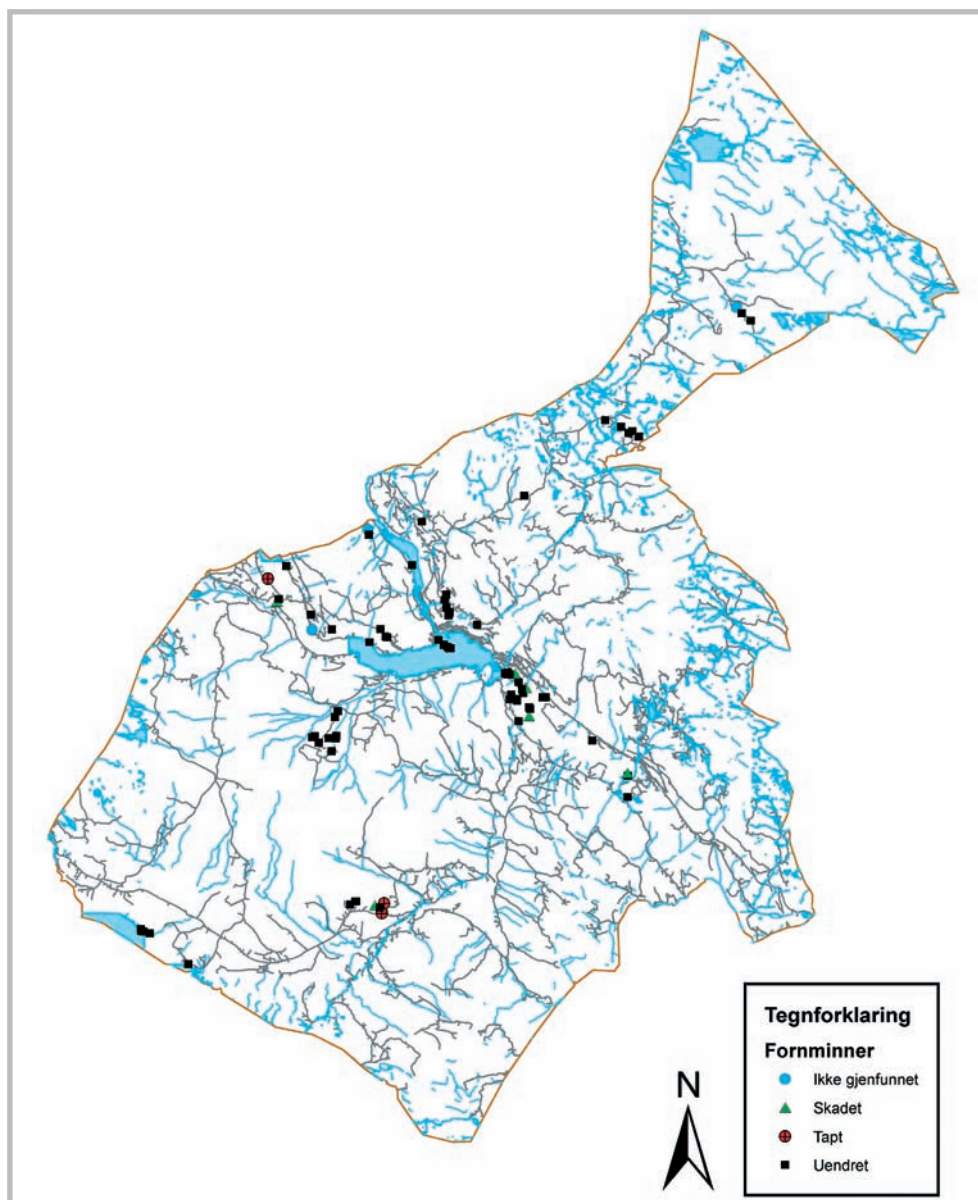
Dette omfatter tiltak som har ført til at selve fornminnet er skadet eller at det er utført inngrep i sikringssonen rundt fornminnet. Undersøkelsen viser at sju fornminner er skadet i tiden etter at de var kontrollregistrert i 2000.

Figur 10. Tilstand for de registrerte fornminnene pr 2006

Kommune	Samlet antall	Periode	Uendret	Tapte	Skadet	Ikke gjenfunnet
Nord-Aurdal	151	2000-2005	136 (90,1%)	5 (3,3%)	7 (4,6%)	3 (2%)

Figur 11. Tilstand for de registrerte fornminnene pr. 2006.

Figur 12. Kartet viser kontrollerte fornminner i Nord-Aurdal. Hvert felt kan omfatte flere fornminner. Felt der minst ett fornminne er skadet eller ikke gjenfunnet er markert som skadet eller ikke gjenfunnet på dette kartet.

Figur 13. Kullgrop som brukes som oppsamlingsplass for kvist. Kvisthaugen er pent dandert midt i gropa. Id-nr: 71393. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 14. Kullgrop brukt i læringsøyemed? Id-nr: 42652. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 15. Arealbruk på områdene der de 151 fornminnene er anlagt

Dyrket	Beite	Skog	Skog,produktiv	Tun/hage/park	Fjell/vidde/hei	Randvegetasjon	Strandsone
7 (4,6%)	4 (2,6%)	46 (30,5%)	71 (47%)	12 (7,9%)	4 (2,6%)	3 (2%)	4 (2,6%)

Tiltak i fornminnet eller i sikringssonen

Ulovlige tiltak i fornminnet omfatter alle typer inngrep som er egnet til å skade, flytte, forandre eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner (jfr. Kulturminneloven §3). Ulovlige tiltak i sikringssonen omfatter alle typer inngrep som er utført innenfor fem meter av fornminnets synlige ytterkant (jfr. Kulturminnelovens §6). Blant de skadete er tre gravrøyser, to gravhauger og to kullgroper. Av disse var alle unntatt en kullgrop påført skade tidligere og ytterligere skade var påført etter kontrollen i 2000.

Ikke gjenfunnet

Blant de tre fornminnene som ikke ble gjenfunnet var det en gravhaug som var så sterkt skadet at den nesten ikke var synlige da den ble registrert første gang. En kullgrop skulle ligge i produktiv skog, men området var så gjengrodd at gropa ikke ble funnet igjen tross iherdig leting. Det samme var tilfelle med en fangstgrop som skal ligge i et seterområde. Da området ble registrert første gang var setrene fremdeles i bruk og dyr beitet i områdene slik at vegetasjonen ble holdt nede. Nå er området bevokst med einer og kratt.

6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2000-2006

Ved kontrollen ble det lagt vekt på å finne årsakene til at fornminner var fjernet eller skadet (Figur 16 og 17). Betegnelse for skade- og tapsårsaker følger terminologien i "NS 9450 Automatisk fredete kulturminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave".

Figur 16. Antall tapte kulturminner fordelt på tapsårsaker:

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Bygg,vei	Hus, friluft
Nord-Aurdal	6 år	2	2	1

Figur 17. Antall skadete kulturminner fordelt på skadeårsaker:

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Hus, friluft	Naturskade
Nord-Aurdal	6 år	1	3	3

Figur 18. Gravhaug som ligger i inngjerdet beiteområde. Id-nr: 3606-1. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 19. Kullgrop som har vært utsatt for naturens herjinger i form av rotvelter. Id-nr: 52145. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Jordbruksskade

Denne kategorien omfatter skader som kan oppstå som følge av blant annet pløying, dyrking, nydyrking, tildekking, planering, deponering av masse, husdyrhold, opparbeidelse av landbruks- og adkomstveier og lignende. I Nord-Aurdal var ett fornminne skadet og to var tapt som følge av jordbruksaktiviteter. (Figur 18).

Naturskade

Skader som skyldes naturlige årsaker som for eksempel rotvelt, flom, erosjon eller bygging av dyrehi. I Nord-Aurdal er tre fornminner skadet som følge av slike hen-

delser. Og to av tilfellene var det rotvelter som hadde forårsaket skader i en gravrøys og en kullgrop (Figur 19). I en av gravhaugene var det gravd flere hi. Trolig var det en rev som hadde drevet utgravning.

Bygg- og anleggsvirksomhet, industri- og veiutbygging

Herunder hører skader som oppstår i forbindelse med grøfter, vann- og avløpsledninger, tildekking (bl.a. i forbindelse med deponering av byggeavfall), innebygging, parkeringsplass, slitasje (kjørespør i forbindelse

Figur 20. Gravrøys med gapahuk. Id-nr: 13446. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

Figur 21. Bålplassen i gapahuken. Id-nr: 13446. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

med maskinell virksomhet/snørydding), veianlegg, kraftledningsstolper, kraftledninger under vann og atkomstveier (også i forbindelse med midlertidige atkomstveier under byggeprosessen). I Nord-Aurdal var det en kullgrop og en slagghaug som var tapt som følge av vegutvidelse. Både kullgropa og slagghaugen var sterkt skadet av veien tidligere.

Husbygging og friluftsskade

Skader som følge av bl.a. nybygging eller utvidelser av boliger, campingplasser, hytteanlegg, hageanlegg, bryggeanlegg, garasjer, uthus, veiplaneringer (ad-

komstveier) og aktiviteter i forbindelse med friluftsliv. En kullgrop var tapt og en annen var skadet i forbindelse med hus- eller hyttebygging, mens to gravrøysere var skadet i forbindelse med fritidsaktiviteter. Fra gravrøysene var det ved flere anledninger tatt stein for å bygge bål og gapahuk. (Figur 20 og 21).

Ved kontroll av kulturminner er det som regel vanskelig å dokumentere når de ulike tiltakene som har ført til at kulturminner er skadet eller fjernet, har skjedd. Det er derfor ikke mulig å gi eksakte tall pr. år for hvor mange kulturminner som har vært berørt av tiltak. For at tal-

Figur 22. Gjennomsnittlige tall for årlig tap på fornminnene fordelt på tapsårsak, gjennom seks år

Kommune	Periode	Jordbruk	Bygg, vei	Hus, friluft
Nord-Aurdal	2000-2006	0,33 (0,22%)	0,33 (0,22%)	0,17 (0,11%)

Figur 23. Gjennomsnittlige tall for årlig skade på fornminnene fordelt på skadeårsak, gjennom seks år

Kommune	Periode	Jordbruk	Hus, friluft	Natur
Nord-Aurdal	2000-2006	0,17 (0,11%)	0,5 (0,33%)	0,5 (0,33%)

Figur 24. Gravrøysene ligger ofte på fine rasteplasser og inneholder også egnet materiale for ildstedbygging. Denne ligger ved Håiselva. Id-nr: 13443. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2006.

lene skal ha utsagnsverdi og kunne brukes som sammenligningsmateriale i forbindelse med andre overvåkingsprosjekter, har vi likevel laget et estimat som beregner gjennomsnittlige tall for årlige skader på fornminnene i Nord-Aurdal (figur 22 og 23).

6.5 Utviklingen 1990 - 2000 - 2006

I 2000, da den første kontrollregistreringen ble gjennomført, ble det oppdaget at 24 enkeltminner var fjernet mens fem var skadet og fem ikke ble gjenfunnet. I løpet av de 10 årene som var gått mellom registreringen og den første kontrollregistreringen var tapet pr. år i gjennomsnitt to og antall skadete var 0,4. Jordbruket var den sektoren som hadde skadet flest, mens husbygging hadde forårsaket det største tapet.

Ved undersøkelsen i 2006 ble de samme 151 fornminnene som fremdeles eksisterte og som ble funnet igjen i

år 2000 oppsøkt. Antall tapte fornminner pr år var da 0,8 og skadete var 1,2. Husbygging og aktiviteter i forbindelse med friluftsliv er den sektoren som i løpet av disse siste seks årene har forårsaket mest rasering av fornminnene. I denne sammenheng må det nevnes at det kun er de skader som er påført fornminnene i løpet av de siste seks årene som er inkludert i tallene.

Antall tapte fornminner pr. år har hatt en nedgang i løpet av de siste seks årene som er gått og det er positivt. På den andre siden ser vi at mange fornminner allerede er sterkt skadet. De som er konstatert forsvunnet da denne kontrollen ble utført, var alle sterkt skadet ved forrige kontrollregistrering. Tallet på skadete har da også økt i denne perioden.

Det var bare tre fornminner som ikke ble funnet igjen ved denne kontrollen. Dette er et svært lavt tall når vi sammenligner med de andre kontrollkommunene. Ved

kontrollen ble det observert mange beitedyr i utmarka og det er mulig at man i Nord-Aurdal har større aktivitet i utmarksområdene i form av beiting som holder vegetasjonen nede, enn det som er tilfellet i de øvrige kontrollkommunene.

I de 16 kommunene som inngår i dette prosjektet der fornminnene skal oppsøkes hvert 5. år var det i utgangspunktet ca 7300 fornminner som ble kontrollert. I tallene fra den første omgangen med kontrollregistreringer er det stor variasjon i tidsforløpet fra første gangsregistrering til kontroll, fra ti til 32 år. Antall kontrollerte fornminner pr kommune varierte mellom 112 og 2850. Etter at første omdrev av kontrollen var avsluttet i 2004 viste tallene at i kontrollmassen ble det hvert år fjernet 26 fornminner mens 22 ble skadet. Et stort antall ble i tillegg ikke funnet igjen fordi de var nedgrodd av kratt og busker. Tallene er imidlertid noe vanskelig å bruke som sammenligningsgrunnlag fordi det ofte var lang tid mellom registrering og kontroll.

Når kontrollregistreringen nå er startet på et nytt omdrev med omtrent samme intervall mellom kontrollene, vil vi med større sikkerhet kunne være i stand til å sammenligne tallfestede størrelser for tap og skade. Ved hjelp av disse parameterne vil vi med større sannsynlighet kunne peke på utviklingstendenser og trusler som fornminnene står overfor.

7 Tendenser i trusselbildet

Aktiviteter i boligområder og i forbindelse med fritidsaktiviteter har forårsaket fleste tap og skader på fornminnene i de siste seks årene. Fornminner som skades på grunn av menneskelig aktivitet har en tendens til å skades mer og mer inntil de til slutt blir helt fjernet. Dette er spesielt tilfelle med de tørrmurte gravrøysene som ofte ligger på utsiktsplasser som i Nord-Aurdal også er fine rasteplasser. Steinene fra gravrøysene brukes til ildsteder og sitteplasser og ødelegges dermed litt etter litt inntil røysene er helt borte. (Figur 24).

Fornminnene som ligger i uproduktiv skog og ved seterområdene vil nok etter hvert gro til på grunn av at det blir færre husdyr som beiter og holder områdene åpne. De fleste kullgropene i kommunen er imidlertid svært dype og store og de vil neppe gro igjen slik at man mister den kunnskaps- og opplevelsesverdi de måtte gi. I de områdene vi finner jernvinneanlegg og kullgroper har det i de senere år også blitt bygget flere hytter, men det ser ikke ut til at dette har ført til at fornminnene er blitt skadet.

I de siste årene har vi i kontrollkommunene observert at naturskadene har økt i antall. Dette gjelder spesielt skader som oppstår på grunn av rotvelter og erosjon. Denne skadetypen ble også oppdaget i Nord-Aurdal i 2006, men var ikke registrert i år 2000. I Nord-Aurdal ligger mer enn halvparten av fornminnene i produktiv skog. Og de ligger dessuten i områder med hugstmodne trær. De største truslene for fornminnene i kommunen vil derfor være naturskader i form av rotvelter og skader som forårsakes ved avvirkningen av trærne.

8 Konklusjon

Kontrollregistreringen i Nord-Aurdal omfattet 151 fornminner. De fleste fornminnene er utmarksminner i form av jernvinneanlegg og kullgroper. Nesten halvparten ligger i produktive skogsområder.

I løpet av disse seks årene er fem fornminner fjernet og seks er påført en eller annen form for skade. Dette representerer 7 % av det totale antall fornminner som ble oppsøkt i 2006.

Husbygging og fritidsaktiviteter er den sektoren som har forårsaket de fleste ødeleggelsene av fornminner. Mange av disse fornminnene var imidlertid skadet allerede ved forrige kontroll.

I alt tre enkeltminner ble ikke gjenfunnet ved vårt besøk.

Den største trusselen for fornminner som ligger i produktiv skog ser ut til å være naturskader som følge av rotvelter.

9 Kilder

- Askeladden. Kulturminneregister. Riksantikvaren.
- Barlindhaug, Stine og Holm-Olsen, Inger Marie 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. - NIKU Tema 2
- Binns, Kari Støren 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Trondheim kommune, Sør-Trøndelag 1997. - Trondheim, NINA*NIKU - NIKU Oppdragsmelding 064: 1-24.
- Binns, Kari Støren 2000: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 1999. - Oslo, NINA*NIKU - NIKU Oppdragsmelding 096: 1-27.
- Binns, Kari Støren 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2000. - Oslo, NINA*NIKU - NIKU Publikasjoner 106: 1-27.
- Binns, Kari Støren 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. - Oslo, NIKU Tema 4.
- Binns, Kari Støren 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2003. - Oslo, NIKU Tema 8.

Figur 25. Gravhaug i dyrket mark og utsikt over Strondafjorden. Id-nr: 22725. Foto: Jan Brendalmo, NIKU 2006.

- Fasteland, Arthur 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Voss kommune, Hordaland i 1998. - Oslo, NINA*NIKU - NIKU Oppdragsmelding 078: 1-17.
- Haavaldsen, Per 2000: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Gjesdal kommune, Rogaland 1999. - Oslo NINA*NIKU - NIKU Oppdragsmelding 097: 1-19.
- Haavaldsen, Per 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. - Oslo, NIKU Tema 3.
- Holm-Olsen, Inger Marie 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 1997. - Trondheim, NINA*NIKU - NIKU Oppdragsmelding 068.
- Holm-Olsen, Inger Marie 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2003. Oslo, NIKU Tema 11.
- Holm-Olsen, Inger Marie 2006: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. - Oslo, NIKU Tema 17.
- Lov om Kulturminner av 9. Juni 1978.
- Myrvold, Elin Rose 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Finnmark, 2000. - Oslo, NINA*NIKU - NIKU Publikasjoner 105: 1-19.
- Norsk Standard: Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. NS 9450, 1.utgave oktober 2003
- Sollund, May-Liss Bøe 1997: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 1997. - Trondheim, NINA*NIKU - NIKU Oppdragsmelding 042: 1-30.
- Sollund, May-Liss Bøe 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2000. - Oslo, NINA*NIKU - NIKU Publikasjoner 107: 1-15
- Sollund, May-Liss Bøe 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2003. - Oslo, NIKU Tema 9.
- Sollund, May-Liss Bøe 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2003. - Oslo, NIKU Tema 10.
- Sollund, May-Liss Bøe 2005: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold 2004. - Oslo, NIKU Tema 13.
- Sollund, May-Liss Bøe 2006: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. - Oslo, NIKU Tema 15.
- Sollund, May-Liss Bøe 2006: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. - Oslo, NIKU Tema 16.
- St.meld.nr.21 (2004-2005) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand. - Det kongelige miljøverndepartement.
- St.meld.nr 16 (2004-2005) Leve med kulturminner. - Det kongelige miljøverndepartement.
- www.nord-aurdal.kommune.no (lest 30.01.2007)

Vedlegg

Nord-Aurdal kommune 2006.

Forninner som er tapt/skadet/ikke gjenfunnet etter første kontrollregistrering i 2000

Id	Kategori	Tilstand 2006	Endringsårsak 2006	Arealbruk 2006	Merknad 2006
49093-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Skog	Gjengrodd område
50297-1	Kullgrop	Ikke gjenfunnet		Skog; produkti	Gjengrodd område
81313-2	Gravhaug	Ikke gjenfunnet		Tun/hage/park	Ingen spor.
13443-1	Gravrøys	Skadet	Husbygging/friluftaktivitet	Skog; produkti	Ø-delen nesten borte. Steinen brukt til bål plass.
13444-1	Gravrøys	Skadet	Naturskade	Skog; produkti	2 store furuer ligger over røysa. Rotveltene i sikringssonen.
13446-1	Gravrøys	Skadet	Husbygging/friluftaktivitet	Skog; produkti	Bål plass med gapahuk i S-delen av røysa.
33102-1	Kullgrop	Skadet	Husbygging/friluftaktivitet	Tun/hage/park	Sti i Ø-delen. Drivhus og kompostbinge i vernesonen i S
3606-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruk	Beitemark	Hestebeite. Tråkk langs kanten
52145-2	Kullgrop	Skadet	Naturskade	Skog; produkti	Rotvelter i grop og voll.
52827-1	Gravhaug	Skadet	Naturskade	Randvegetasjon	Dyrehi
3606-2	Gravhaug	Tapt	Jordbruk	Dyrket	Opparbeidet område brukes som lagerplass.
80630-1	Kullgrop	Tapt	Husbygging/friluftaktivitet	Tun/hage/park	Ingen spor av kullgrop under veranda.
80630-2	Kullgrop	Tapt	Bygg/anlegg/vei	Dyrket	Ingen kullgrop synlig ved veien.
80630-3	Kullgrop	Tapt	Jordbruk	Dyrket	Ingen tegn til kullgrop i den dyrkede marka.
22503-1	Slagghaug	Tapt	Bygg,vei	Skog; produkti	Tidligere avskåret vei, erosjon

NIKU publikasjonsliste / Publications

pr. 11. april 2007

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse / Publications can be bought from:

NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo

Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01

E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

NIKU Rapport

1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brænne, J.* 2003. 97 s.

2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.

3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.

4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk fredede samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barlindhaug.* 2003. 15 s.

5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.

6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *S. Reed,* 2004. 244s.

7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *E. R. Myrvoll,* 2005. 135s.

8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, sikring og konservering. *A. Bjørke,* 2006. 54s.

9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P. B., Petersén, A., Risan, T.,* 2006. 19 s.

10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturarv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brænne, J.* 2006. 89. s.

11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.,* 2006. 71 s.

12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S.,* 2007. 43 s.

13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. og Frøysaker T.* 30 s.

14 Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk fredede samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *E. R. Myrvoll.* 2007. 36 s.

15 Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *T. S. Guttormsen, & K. Fageraas.* 2007. 105 s + vedlegg.

16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 23 s.

17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen –Hålkavári skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. og A.E. Thuestad.* 2007. 127 s.

NIKU Tema

1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.

2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Saltedal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.

3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haa-valdsen, P.* 2003. 16 s.

4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.

5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.)* 2003. 77 s.

6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen *Bjørke, A.* 2003. 95 s.

7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red.)* 2003. 112 s.

8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2004. 20 s.

9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.

10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Lillesand kommune, Austagder 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.

11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M..* 2004. 17 s.

12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I.-L. og T.S. Guttormsen.* 2004. 95 s.

13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold 2004. *Sollund, M.-L.* 2005. 28 s.

14 Strategisk instituttprogram 2001-2005: Landskapet som kulturminne. Fra vernesone til risikosone. Studier av middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *S. W. Nordeide (red.)* 2005. 75 s.

15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Skien kommune, Telemark, 2005. *Sollund, M.-L.* 2006. 24 s.

16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag, 2005. *Sollund, M.-L.* 2006. 26 s.

17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Tromsø kommune, Troms, 2005. *Holm-Olsen, I.M.* 2006. 22 s.

18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Red. Egenberg I.M., Skar B. og Swensen, G.* 2006. 354 s.

19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 19 s.

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Red. Paludan-Müller, C. og Gundhus, G.* 2005. 184 s.